

המניח עצם ידוע²¹¹ בפיו, והוא מדבר ב. רקע היסטורי מאליו²¹².

הידיעות הראשונות על הטבק בספרות הרפואית של העולם המערבי הן משנת 1561 למנינם. אכן, בקרב ילידי יבשת אמריקה האינדיאנים היה עישון הטבק מנהג נפוץ כבר הרבה מאות שנים לפני בוא הספרדים לאמריקה.

אחת הצורות של בעל אוב²¹³ הוא הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה, עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו²¹⁴.

בדיני טומאת כלים – כלים העשויים מעצם, מקבלים טומאה²¹⁵, ואין הבדל אם הם עשויים מעצם חיה או בהמה²¹⁶, טהורים או טמאים²¹⁷, אדם או שרץ²¹⁸, אבל כלים העשויים מעצמות עוף, אינם מקבלים טומאה²¹⁹, וכן כלים העשויים מעצמות דגים, אינם מקבלים טומאה כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים²²⁰.

עקור – ראה ערך סריס

עקריות – ראה ערך פוריות ועקריות

עֶשׂוֹן

א. הגדרת המושג

בערך זה יידונו ההיבטים הרפואיים וההלכתיים הנוגעים לעישון טבק בצורת סיגריות, סיגרים, או מקטרות.

במקורות העבריים מאותם ימים הוא נקרא דאבאקו; העישון נקרא 'שתית הטוטון', שמקורו מהשפה הטורקית; מקטרת העישון, בעיקר של אדמוריים, נקראה לולקי-ציבוק, שאף זה מקורו בשפה הטורקית. אגב, יש לציין כי המושג "סיגריות" מופיע במשנה⁴ בתור מין ירק שזהותו לא ברורה, ואף יש גרסאות שונות בכתבי יד לצמח זה⁵.

[218] ר"ש, רא"ש ורע"ב כלים יז יד.
[219] ספרי, חולין ורמב"ם שם. [220] רמב"ם טומאת מת ו א.
[1] Tobago. ואגב, טאבאגו בשפה האינדיאנית פירושו מקטרת. [2] Jean Nicot.
[3] Nicotiana tabacum. [4] משנה שביעית ט ה. [5] ראה הצומח החי וכלי החקלאות במשנה, עמ' 197.

יא. [211] לפי רש"י ידוע הוא שם חיה, ולפי הרמב"ם ידוע הוא עוף. [212] סנהדרין סה ב; רמב"ם ע"ז ו ב. [213] דברים יח יא. [214] סנהדרין סח ב; רמב"ם ע"ז ו א. וראה בלח"מ שם. [215] משנה כלים ב א; שם טו א; ספרי במדבר יט יד; רמב"ם הקדמה לסדר טהרות; רמב"ם כלים א א-ב. [216] חולין כה ב; רמב"ם כלים א ב. [217] שבת כח א.

וגדולי האדמוריים" רווח השימוש בטבק, הן בצורת עישון, והן בצורת הרחה, והם ייחסו חשיבות רבה לעשן הטבק. מסופר שהבעל שם טוב היה רגיל לשכב ולנוח במוצאי שבת, ובעת שעישן את המקטרת היה מספר לתלמידיו מה שראה בשבת, וכן כתוב עליו שבעת שביקש לילך לעולמות העליונים היה שואף טאבאק¹⁰, ולעומתם המתנגדים גינו את הצדיקים על נוהג זה¹¹.

ראשית ההתנגדות הרפואית לשימוש בטבק — זו החלה רק במאה הי"ח למניינם, עם פרסום השערות ראשונות על קשר בין עשן הסיגריות לבין סרטן בשנת 1761¹².

בשנת 1854 יצא לאור ספר על מחלות הטבק, ובו ניסיון ראשון להוכיח את הרעילות של חומר זה¹³. מחקרים בשנת 1950 העלו את החשד לקשר בין סרטן הריאות לבין עישון לדרגה מדעית גבוהה יותר¹⁴, ובשנת 1958 פורסם לראשונה סקר מקיף, אשר הוכיח תמותה גבוהה בהרבה בקרב אוכלוסית המעשנים לעומת אנשים שאינם מעשנים¹⁵. בשנים 1964 ו-1968

גישות רפואיות בעבר — במשך כמאתיים שנה מאז חדר הטבק למדינות אירופה סברו הרופאים שחומר זה טוב לבריאות, ובעיקר שימש למחלות עור, מחלות מערכת העיכול, ומחלות מערכת הנשימה. כל זאת ללא כל הוכחות מדעיות, וללא כל הסברים על יעילות החומר ועל מנגנון הפעולה שלו. בספרות הרפואית-יהודית מוזכר הטבק כחומר רפואי יעיל למחלות נשימה בספר מעשה טוביה⁶. במשך הזמן התפשט הנוהג להשתמש בטבק לתענוג בצורות שונות של עישון, לעיסה, או הרחה⁷. העישון הפך להיות נוהג מקובל בחברה, אם כי הנשים החלו לעשן סיגריות הרבה יותר מאוחר מהגברים. סבורים שהאשה הראשונה שהחלה לעשן היתה הברונית דה-דודוואנט, פילגשו של המוזיקאי שופן, בערך בשנת 1840⁸.

גישות הפוסקים בעבר — לאור הידיעות הרפואיות הללו מצינו גם בין הפוסקים באותם ימים שסברו שהעישון טוב ומועיל לבריאות, בכך שהוא מסייע לעיכול המזון, מגביר את התיאבון, ועוזר בתנועות הגוף החיוניות⁹. בין החסידים

עיי"ש. [11] ראה אנציקלופדיה עברית, כרך יח, ע' טבק, עמ' 322-323. [12] ראה — Redmond DE, *N Engl J Med* 282:18, 1970. אמנם כבר בשנת 1609 פירסם גיימס הראשון מלך אנגליה כתב פולמוס בשם Counterblast to Tobacco, שבו תקף את העישון כמנהג מגונה, פראי ולא-נוצרי. אכן הוא לא הכיר עדיין את הבעיות הרפואיות הכרוכות בעישון. [13] Shew J, *Tobacco Diseases with a Remedy for the Doll R and Hill AB*, [14] *Habit*, 1854. [15] *BMJ* 2:739, 1950; Wyder EI and Graham Hammond [15] *EA, JAMA* 143:329, 1950

[6] מעשה טוביה בדף קיא עמ' א בהוצאה ראשונה, ויניציאה 1707. [7] ראה סיכום נתונים היסטוריים אלו במאמרו של י. לייבוביץ, הרפואה, עט:459, 1970. [8] ראה Kaufman NJ, *JAMA* 271:629, 1994. וראה שם על הסיבות וההתפתחויות ביחס לעישון נשים. [9] פני יהושע, שבת לט ב, על תודיה וביה; מור וקציעה או"ח סי' תקיא; קרבן נתנאל ביצה פ"ב סי' כב אות י; שו"ת כתב סופר האו"ח סי' סו. [10] ס' שבחי הבעש"ט. וראה בקונטרס מעלה עשן, עמ' 25-27, מה שהביא על בעל הדברי חיים מצאנז, שייחד יחודים גדולים בעת שעישן,

מונע את התקשרות ההמוגלובין לחמצן, ובכך נמנעת העברת חמצן בכמויות מספיקות לרקמות השונות. עובדה זו מסבירה את ההשפעה השלילית של העישון על מערכת העצבים המרכזית, על שריר הלב, ועל כלי הדם. חומר מסוכן נוסף בעשן הטבק הוא הניקוטין, אשר נחשב כגורם מסרטן בדרגת ממאירות גבוהה, וכן גורם לכיווץ כלי דם, ובכך גורם להשפעה שלילית על כלי הדם הכליליים בלב, ועל כלי הדם שבמוח. חומר זה גורם להתמכרות, ולכן יש קושי להיגמל מעישון²⁰.

עישון סביל – חלקיקי עשן הטבק יכולים לחדור לגוף על ידי עישון ישיר, או על ידי עישון סביל, היינו שאיפת העשן העולה מהקצה הבעור של הסיגריה על ידי מי שאינו מעשן, אך נמצא בסביבה של מעשנים. יש הסבורים, שהעישון הסביל יכול להיות מסוכן יותר מהעישון הפעיל, כי העשן מהקצה הבעור של הסיגריה מכיל ריכוז גבוה יותר של מרכיבים מסוכנים מאשר העשן הנשאף²¹.

העישון הסביל גורם לאנשים שונים תופעות אלרגיות בדרכי הנשימה ובעינים, ומעלה את שכיחות המחלות הממאירות.

פורסמו דוחות של וועדה מיוחדת שמונתה על ידי המדען הראשי של משרד הבריאות האמריקאי¹⁶, אשר קבעו שאכן קיים קשר משמעותי בין עישון סיגריות לבין נזקי בריאות. באופן דומה פורסמו בשנים 1962 ו-1971 שני דוחות על הקשר החד-משמעי בין עישון לבין נזקי בריאות על ידי הקולג' המלכותי הרפואי של אנגליה¹⁷.

ג. רקע מדעי

הרכב ומנגנון רעילות – עשן הסיגריות מכיל כארבעת אלפים חומרים שונים, חלקם בצורת חלקיקים מוצקים, וחלקם בצורת גזים¹⁸. חלק מחומרים אלו, ובעיקר החלקיקים הגזיים, הם רעילים למערכות גוף שונות, ולגבי יותר מ-40 מהם יש הוכחות שהם חומרים גורמי סרטן¹⁹.

עשן הסיגריות נספג מהר דרך רירית דרכי הנשימה, וגורם לתופעות מיידיות, כגון כיווץ כלי דם, וירידה בטמפרטורת העור, ולהשפעות רחוקות-טווח. אחד החומרים הרעילים שנחקר רבות הוא חד-תחמוצת הפחמן, אשר נקשר להמוגלובין שבכדוריות האדומות. דבר זה

Publishing 1962; *Smoking and health now*, A report of the Royal College of Physicians, London, Pitman Medical Publishing, 1971 Reynolds YR and Merrill WW, *Med* [18] *Clin N Am* 65:667, 1981; Wanner A, *Am Rev* *carcinogenes* [19] *Resp Dis* 116:73, 1977 [20] וראה על הקשר בין רמות ניקוטין והתמכרות במאמר – Benowitz NC and Henningfield JE, *N Engl J Med* 331:123, 1994 Sterling TD, et al, *J Air Pollut* [21]

.EC and Horn D, *JAMA* 166:1294, 1958 *Smoking and health: Report of the [16] Advisory Committee to the Surgeon General of the Public Health Service*, Washington, US Government Printing Office, 1964; *The health consequences of smoking: A Public Health Service Review*, Washington, US Government Printing Office, 1968 Royal College of Physicians, *Smoking [17] and Health*. London, Pitman Medical

יותר, הסיכון גדול יותר. לפיכך, שימוש בפילטרים מקטין במידה מסוימת את ההשפעה המסרטנת; ככל שמספר הסיגריות גדול יותר, הסיכון גדול יותר; ככל שמעשנים זמן רב יותר, הסיכון גדול יותר²⁸.

תמותה — לפי סקרים שונים אחוז התמותה בגברים מעשנים מעל גיל 45 שנה הוא גבוה ב-80% בהשוואה לגברים בגיל זה שאינם מעשנים; ובגיל 60 שנה השיעור גבוה ב-125%. בין נשים מעשנות נמצאה מחלות לב וכלי דם פי שלושה יותר בהשוואה לנשים שלא עשנו²⁹.

הערכת ארגון הבריאות העולמי היא שבכל העולם מתים כ-2.5 מיליון אנשים כל שנה בגין ההשפעות השליליות של העישון³⁰. ההערכה היא, שבשנת 1985 מתו ביבשת אמריקה כחצי מיליון אנשים בגלל סיבות הקשורות לעישון³¹, ובארה"ב מתים בכל שנה כ-400,000 איש כתוצאה מעישון, וכ-50,000 איש בארה"ב מתים בכל שנה כתוצאה מעישון סביל³². באנגליה מתים כ-110,000 אנשים מידי

נמצא כי סרטן הריאות שכיח יותר באופן משמעותי לא רק אצל מעשנים פעילים, אלא גם אצל המעשנים הסבילים²². העישון הסביל הוא גורם משמעותי למחלות לב קטלניות, הן במבוגרים והן בילדים. רעילות העישון הסביל למערכת הלב וכלי הדם היא מגוונת, ונובעת ממרכיבים שונים בעשן הסיגריה²³.

העישון הסביל חמור במיוחד ביחס לילדים השוהים במחיצת הורים מעשנים. נמצא כי הסיכוי לילד לאם מעשנת להתאשפז עקב בעיות ריאה, כגון קצרת או דלקת סימפונות חריפה או כרונית, גבוה ב-70% מהסיכוי של ילד לאשה שאיננה מעשנת²⁴. כמו כן נמצא שבילדים להורים מעשנים יש פגיעה משמעותית בתיפקודי הריאות²⁵, וכן נמצאו מחלות זיהומיות שונות בשכיחות גבוהה יותר אצל ילדים להורים מעשנים²⁶.

גורמי סיכון מוגברים — הסיכון הנובע מעישון גדול יותר בתנאים הבאים: עישון סיגריות מסוכן יותר מאשר סיגרים או מקטרות²⁷; ככל שתכולת הניקוטין גבוהה

— A, *BMJ* 288:1647, 1984. וראה גם — Bakoula CG, et al, *Lancet* 346:280, 1995. Tashkin DP, et al, *Am Rev Resp Dis* [25] DiFranza — וראה עוד במאמר — JR and Lew RA, *Pediatrics* 97:560, 1996. Aligne CA, et al, *Arch Pediatr Adolesc* [26] Wald NJ and [27] *Med* 151:648, 1997. Watt HC, *BMJ* 314:1860, 1996. Austoker J, et al, *BMJ* 308:1478 1994 [28]. Perlman JA, et al, *Am J Obstet Gynecol* [29] Ile M and — ראה [30] 158:188, 1988. Kroll LA, *JAMA* 264:1593, 1990. על פי [32] *JAMA* 267:1896, 1992 [31]

Control Assoc 23:250, 1982. Hirayama T, *BMJ* 282:183, 1981; [22] Trichopoulos D, et al, *Int J Cancer* 27:1, 1981; Hecht SS, et al, *N Engl J Med* 329:1543, 1993; Boyle P, *N Engl J Med* Glanz SA and [23] 328:1708, 1993. Parmley WW, *Circulation* 83:1, 1991; Steenland K, *JAMA* 267:94, 1992; Wells AJ, *J Am Coll Cardiol* 24:546, 1994; Gidding SS, et al, *Circulation* 90:2582, 1994; Glanz SA and Parmley WW, *JAMA* 273:1047, Celermajer DS, et al, *N* — וראה עוד — Charlton [24] *Engl J Med* 334:150, 1996

שנה בגין העישון, דבר המהווה כ-17% מכלל הסיבות לתמותה³³. לפי הערכות תואמות לנתונים הללו שיעור הגברים המעשנים שיגיעו לגיל 73 שנה הוא 42%; לעומת זאת שיעור הגברים שאינם מעשנים שיגיעו לגיל 73 שנה הוא 78%³⁴.

השד בנשים שעישנו יותר מ-30 שנה⁴¹. עישון הוא הגורם הבודד השכיח ביותר ליצירת מחלות ממאירות, והוא עולה בשכיחותו באופן משמעותי על כל יתר הגורמים הידועים.

לפי מחקרים שונים עולה, כי עישון 10 סיגריות ביום מקטין את תוחלת החיים ב-2-3 שנים; עישון 20 סיגריות ליום מקטין את תוחלת החיים ב-5-7 שנים; עישון 40 סיגריות ליום מקטין את תוחלת החיים ב-8-10 שנים. מאידך, הפסקת עישון מגדיל את תוחלת החיים באופן משמעותי אחרי חמש שנים, וכעבור עשר שנים אין עוד הבדל בתוחלת החיים בין אלו שעישנו בעבר, לבין אלו שמעולם לא עישנו³⁵.

מחלות ממאירות — במחקרים שונים נמצא, כי כ-85% מכלל חולי סרטן הריאות³⁶, הפה, הלוע, והושט העליון קשורים בעישון³⁷, וכן נמצא קשר לעישון בכ-30% מכלל חולי סרטן הלב, הכליות ודרכי השתן³⁸. יש גם עדויות על שכיחות יתר של סרטן הדם³⁹ במעשנים⁴⁰. כמו כן נמצאה שכיחות יתר משמעותית של סרטן

מחלות ריאה — עישון גורם לשתי מחלות ריאה חסימתיות, כרוניות: דלקת כרונית של הסימפונות⁴², שהיא מחלה אופיינית למעשנים; ונפחת הריאות⁴³. מחלות אלו מתבטאות בהרס מתקדם של ריריות הציפוי הפנימי, ושל רקמת הריאה. עקב כך נגרמת ירידה בתיפקוד הריאות, והפרעות משניות בחמצון רקמות הגוף.

טרשת העורקים הכליליים של הלב⁴⁴ — שכיחות הפרעה זו גבוהה במיוחד במעשנים, וההערכה היא ששיעור התחלואה והתמותה ממחלות לב אלו גבוהה ב-70% במעשנים בהשוואה ללא-מעשנים. העישון גורם גם לשכיחות מוגברת של יתר לחץ-דם, ולעליה מוגברת ברמות הכולסטרול בדם. שני גורמים אלו מוסיפים לשכיחות מחלת כלי הדם הכליליים. שכיחות מחלות לב אלו עולה ככל שמעשנים יותר סיגריות, היא גבוהה

ממאירות בפה ובלוע ראה — Choi SY and Kahyo H, *Int J Epidemiol* 20:878, 1991; Mashberg A, et al, *Cancer* 72:1369, 1993; Brennan JA, et al, *N Engl J Med* 332:712, 1995. [38] ראה ב. הרשקוביץ, ר. קטן, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 234 ואילך. [39] leukemia. Austin H and Cole P, *J Chron Dis* [40] 39:417, 1986. Bennicke K, et al, *BMJ* [41] 310:1431, 1995. chronic bronchitis [42] coronary heart [43] emphysema. disease. מצב זה גורם לאוטם שריר הלב ("התקף

הערכת משרד הבריאות האמריקאי — ראה Ile M and Kroll LA, *JAMA* 264:1593, 1990; Austoker [33]. CDC, *MMWR* 42:645, 1993. J, et al, *BMJ* 308:1478, 1994. נתוני תמותה הקשורים בעישון במדינות שונות בעולם — Boyle P, *N Engl J Med* 328:1708, 1993. Phillips AN, et al, *BMJ* [34] 313:907, 1996. Austoker J, et al, *BMJ* [35] 308:1478, 1994. oat [36] בעיקר מסוג squamous bronchogenic carcinoma, או מסוג squamous cell carcinoma. על שכיחות מחלות

עקיף על ידי עישון, יש עוד מחלות והפרעות הקשורות בעישון:

כיב עיכולי⁵¹ קורה בשכיחות גבוהה יותר במעשנים, ושיעור הריפוי העצמוני והטיפול של כיבים במערכת העיכול באנשים אלו קטן יותר⁵².

עישון נמצא גורם עצמאי ומשמעותי להתפתחות סוכרת⁵³.

עישון משפיע לרעה על תפקוד בלוטת התריס בנשים⁵⁴.

מחלות חניכיים שכיחות יותר במעשנים, וחומרתן גדולה יותר באוכלוסייה זו⁵⁵.

עישון גורם לירידה בצפיפות העצם בנשים לאחר הבלות, ועקב כך לשכיחות גבוהה יותר של שברים בצוואר הירך בנשים אלו⁵⁶.

עישון גורם לפגיעה בכתם הצהוב⁵⁷ בגיל הזיקנה של גברים ושל נשים. מאחר וזו אחת הסיבות השכיחות לירידה משמעותית בראייה בזיקנה, חשוב להימנע מעישון כדי להפחית מצב זה⁵⁸. כמו כן

יותר בשואפי העשן, וגבוהה יותר במעשני סיגריות לעומת סיגרים ומקטורות. הסיכון למחלה זו אצל אנשים שהפסיקו לעשן הולך ופוחת, וכעבור עשר שנים מהפסקת העישון, אין הבדל בסיכון למחלה זו בין אלו שעישנו בעבר לאלו שלא עישנו כלל. בסקרים אחרים נמצא, שהימנעות מעישון מפחיתה את התמותה ממחלת לב כלילית בגילאים שבין 35-64 בשיעור של 25% בגברים, ו-20% בנשים⁴⁵.

מחלות מוחיות — עישון הוא גורם סיכון מוכר לשבץ מוחי⁴⁶ ודימום תת-עכבישי⁴⁷, והפסקת העישון מפחית באופן משמעותי סיכון זה כבר בזמן הסמוך להפסקה, ללא תלות בגיל ובכמות העישון עד להפסקה⁴⁸.

עישון הוא, איפוא, הגורם המוגדר השכיח ביותר למוות בעולם המערבי, ובעצם יש להסתכל על מצב העישון בעולם והתמותה המלווה אותו כמצב של מגיפה קטלנית כלל-עולמית⁴⁹. במשך השנים 1990-1992 היתה הערכה כי כ-3 מיליון בני אדם מתו בגין עישון⁵⁰.

מחלות נוספות — בנוסף למחלות קטלניות הנגרמות באופן ישיר או באופן

[53] היינו non-insulin dependent diabetes mellitus — ראה Rimm EB, et al, *BMJ* 310:555, 1995
Utiger RD, *N Engl J* [54] 310:555, 1995
Ismail AI, et al, [55] *Med* 333:1001, 1995
Law [56] *J Am Dent Assoc* 106:617, 1983
MR and Hachshaw AK, *BMJ* 315:841, 1997
Seddon JM, et al, *JAMA* [58] 276:1141, 1996; Christen WG, et al, *JAMA* 276:1147, 1996; Klein R and Klein BEK, *JAMA* 276:1178, 1996

לב). [45] ראה א. מלצר, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 222 ואילך. [46] stroke או CVA = cerebrovascular accident. [47] subarachnoid hemorrhage [48] Kawachi I, et al, *JAMA* 269:232, 1993
[49] McGinnis JM and Foege WH, *JAMA* 270:2207, 1993; Satcher D and Eriksen M, *JAMA* 271:627, 1994
[50] *BMJ* 313:97, 1996
[51] peptic ulcer [52] McCarthy [53] 1996
[54] DM, *N Engl J Med* 311:726, 1984

לחץ דם בילדים שנולדו לאמהות שעשו בהריון⁶⁹. כמו כן נמצאה עליה בשכיחות תיסמונת דום-נשימה חסימתית בשינה ביילודים לאמהות שעשו בהריון⁷⁰, ועליה בשכיחות דלקות אוזניים וניתוחי אוזניים בילדים לאמהות שעשו בהריון⁷¹.

המלחמה בעישון מבחינה ציבורית ואישית מתרכזת במספר מישורים:

חינוך והסברה למניעת ההתחלה וההתרגלות לעישון; טיפולי גמילה במכורים לעישון; הגנה על לא-מעשנים מחשיפה לעשן טבק; הגבלה או מניעה של פרסומת מסחרית לסיגריות; העלאת מחיר הטבק והסיגריות; פיקוח על ייצור מוצרי טבק.

שיטות גמילה – קיימות מספר שיטות לגמילה מעישון. על בסיס אישי-אינדיבידואלי יש שיטות פסיכולוגיות שונות, יש שיטות מתחום הרפואה האלטרנטיבית, ויש שיטות כימיות⁷². יש

נמצא שעישון הוא גורם משמעותי לעיוורון⁵⁹.

עישון גורם להפרעה בפוריות של נשים, ולבלות מוקדמת⁶⁰. כמו כן גורם העישון להפרעה בפוריות הגבר, עקב פגיעות שונות בתאי הזרע⁶¹, ולאין אונות⁶² בשכיחות גבוהה יותר במעשנים לעומת לא-מעשנים⁶³.

נשים בהריון – כרבע מכלל הנשים בהריון בארה"ב מעשנות סיגריות, מתוכן כחמישית מפסיקות לעשן בהריון, וכשליש מפחיתות את כמות הסיגריות⁶⁴.

נשים המעשנות בהריון גורמות ליילודים להיוולד במשקל לידה נמוך מהממוצע⁶⁵, להפלות עצמוניות, לתמותת עוברים⁶⁶, לנזקים מולדים במבנה הגפיים של היילודים⁶⁷, ולהפרעות בהתפתחות השכלית ובתיפקוד השכלי של ילדיהם⁶⁸. יש אף דיווחים על השפעות שליליות מאוחרות ביחס לערכים בלתי תקינים של

1977; Blair PS, et al, *BMJ* 313:195, 1996; Rantakallio P, et al, *BMJ* 311:477, 1995. [67] Czeizel A, et al, *BMJ* 308:1473, 1994. [68] Olds DL, et al, *Pediatrics* 93:221, 1994; Butler NR and Goldstein H, *Br J Obstet Gynecol* 4:573, 1973. [69] Morley R, et al, *Arch Dis Child* 72:120, 1995. נמצא גם כי עישון בהריון גורם ליתר לחץ-דם ביילוד, אך מצב זה הוא בדרך כלל הפיך – ראה Beratis NG, et al, *J Pediatr* 128:806, 1996. וראה עוד על Drews CD, et al, *Pediatrics* 97:547, 1996. קשר בין פיגור שכלי לבין עישון בהריון. Kahn A, et al, *Pediatrics* 93:778, 1994. [70] Stathis SL, et al, *Pediatrics* 104:e16, [71] Fiore 1999. [72] כגון nicotine patch – ראה Fiore MC, et al, *JAMA* 271:1940, 1994; Imperial

[59] Kelly SP, *BMJ* 328:537, 2004. Baron JA, et al, *Am J Obstet Gynecol* [60] 162:502, 1990; Rosevear SK, et al, *Lancet* 340:1195, 1992. Kulikauskas V, et al, [61] *Fertil Steril* 44:526, 1985; Evans HJ, et al, *Lancet* 1:527, 1981. impotence [62] Bornman MS and Du Plessis DJ, *S Afr* [63] *Med J* 70:329, 1986. Li CQ, et al, [64] *JAMA* 269:1519, 1993. Li CQ, et al, [65] *idid*. אכן יש לציין כי במחקרים אחרים נמצא כי בעיה זו בדרך כלל נפתרת בתוך חצי שנה – ראה Conter V, et al, *BMJ* 310:768, 1995. [66] Himmelberger DU, et al, *Am J Epidemiol* 108:470, 1978; Meyer MB and Tonascia JA, *Am J Obstet Gynecol* 128:494, 1977; Kline J, et al, *N Engl J Med* 297:793,

לציין כי הניסיונות לייצר סיגריות עם ריכוז נמוך יותר של זפת וניקוטין לא הביאו לשיפור משמעותי בתחלואה הקשורה בעישון⁷³.

חינוך והסברה – הדרך היעילה ביותר מבחינה ציבורית לגמילה מעישון היא הדרך החינוכית, באמצעות הסברה רחבה במוסדות חינוך, בצבא, ובקבוצות מפגש שונות. דרך זו יכולה להיעשות בעזרת אמצעי התקשורת ההמונית, חלוקת חומר הסברה, שיחות וכיו"ב. במערכת הרפואית מומלץ לכלול את ההיבטים של סיכוני העישון ודרכי המניעה בהוראה של סטודנטים לרפואה⁷⁴. כמו כן מומלץ להחזיר את המודעות להימנעות מעישון ולגמילה ממנו בכל ביקור במרפאה רפואית, גם ללא קשר ישיר למחלה הנוגעת לעישון⁷⁵. הרופאים, כדמויות חינוכיות בתחום הרפואה והבריאות, בוודאי חייבים להימנע מעישון, כדי לא

לשמש דוגמא שלילית בנידון⁷⁶. הדגש העיקרי מבחינה חינוכית צריך להיות במניעת ההרגל לעישון, יותר מאשר בהפסקת עישון באלו המכורים לו. גם לחקיקת חוקים מתאימים להגבלת העישון, כגון מניעת עישון במקומות ציבוריים, או הגבלה של פרסומות לעישון על ידי חברות לייצור סיגריות, יש מרכיב חשוב במניעת עישון⁷⁷.

כמו כן נמצא שהעלאת מחיר הסיגריות מפחית את מספר המעשנים ואת כמות הסיגריות שבהם משתמשים המעשנים, שכן רבים מהמעשנים משתייכים לקבוצות חברתיות עניות⁷⁸, ובעיקר יכול להיות למהלך כזה השפעה על הרגלי העישון של קטינים⁷⁹.

מספר מעשנים – לפי הערכות שונות היו בשלהי המאה ה-20 כ-1.1 מיליארד מעשנים, כלומר כשליש מאוכלוסית

Cancer Research Group, *BMJ* 308:1476, 1994; Kenford SL, et al, *JAMA* 271:589, 1994; או nicotine gum – ראה, Austoker J, 1944; או nicotine gum – ראה, Austoker J, *BMJ* 308:1478, 1994 – ראה עוד – Silagy C, et al, *Lancet* 343:139, 1994 וראה Jorenby DE, et al, – במאמר – *N Engl J Med* 340:685, 1999 וראה סיכום השיטות התרופתיות-כימיות השונות במאמר – Henningfield JE, *N Engl J Med* 333:1196, 1995. Parish S, et al, *BMJ* 311:471, [73] 1995; Fielding JE, *N Engl J Med* 313:555, 1995; Fiore MC, et al, *JAMA* 271:624, [74] 1993. Kottke T, et al, *JAMA* – ראה [75] 1994. 259:2883, 1988; AMA, *JAMA* 266:3183, 1991; Kaufman NJ, *JAMA* 271:629, 1994; Austoker J, et al, *BMJ* 308:1478, 1994 וראה עוד מאמרו של שר הבריאות האמריקאי דאו – Sullivan L, *JAMA* 264:1581, 1990 וראה עוד

הנחיות עקרוניות ומעשיות לרופאים ולמנהלים בתחומי הבריאות ביחס לחינוך וטיפול למניעת עישון במאמר – The Smoking Cessation – Clinical Practice Guideline Panel and Staff, *JAMA* 275:1270, 1996 [76] ראה – Chapman S, *BMJ* 311:142, 1995 [77] ראה Klonoff EA, et al, *JAMA* 271:618, 1994; – Austoker J, *BMJ* 308:1478, 1994 במאמר – Satcher D and Eriksen M, *JAMA* 271:627, 1994 על המאמצים הממשלתיים בארה"ב הנעשים בתחום החינוך והאכיפה למניעת נוקי העישון. יש המציעים שיטות פרסום נגדיות להשנאת העישון, ויש אף המציעים חקיקת חוקים לאיסור מכירת סיגריות לקטינים – CDC, *MMWR* 44:102, 1995. Townsend J, et al, *BMJ* – ראה [78] Grossman M, et al, *J* [79] 309:923, 1994. *Econ Perspect* 7:211, 1993

היא בלתי חוקית⁸⁵. עוד יש לציין את העליה המשמעותית בשכיחות העישון של נשים במאה הנוכחית, כאשר עד תקופת מלחמת העולם השנייה היו המעשנות בשיעור של 25% מכלל הנשים, ולאחר מכן עלתה השכיחות עד ל-40%. מגמת הירידה הכללית בשכיחות המעשנים בשנים האחרונות הביאה לירידה יחסית קטנה יותר אצל הנשים בהשוואה לגברים — בגברים היתה הירידה מ-52% בשנת 1965 ל-28.1% בשנת 1991, ובנשים בתקופה המגבילה היתה הירידה מ-40% ל-23.5%⁸⁶.

באנגליה ירד אחוז הגברים המעשנים מ-65% בשנת 1948 ל-29% בשנת 1992, ובין הנשים ירד האחוז בשנים אלו מ-41% ל-28%. ההערכה היא שבשנת 1994 היו כ-14 מיליון מעשנים באנגליה⁸⁷.

בסקר בין הרופאים בישראל נצפתה ירידה משמעותית במספר המעשנים: בשנת 1970 עישנו 64% מהרופאים בישראל; בשנת 1975 — 33%; ובשנת 1980 — 16%⁸⁸.

באוכלוסייה הכללית בישראל ירד אחוז המעשנים מכ-40% בשנת 1983 לכ-30% בשנת 1986⁸⁹. בסקר מדגמי שנערך בישראל בשנת 1995 נמצא כי אחוז

העולם מעל גיל 15 שנה. רוב המעשנים מצויים בארצות מתפתחות. סין נחשבת למדינה היצרנית והצרכנית הגדולה ביותר בעולם של מוצרי טבק⁸⁰.

בארה"ב, בין השנים 1965-1985, ירדה בהתמדה שכיחות המעשנים המבוגרים בקצב ממוצע של 0.5% לשנה⁸¹. בשנת 1990 היו בארה"ב 25.5% מעשנים, ומתוכם — 28.4% גברים ו-22.8% נשים. כחמישית מכל המעשנים הללו עישנו יותר מ-25 סיגריות ליום⁸². יש לציין, כי בין הרופאים בארה"ב חלה ירידה מרשימה בהרבה בשיעור המעשנים. במחקר שהשווה את מספר הרופאים המעשנים בשנות השבעים לעומת תחילת שנות התשעים נמצאה ירידה מ-18.8% ל-3.3%, שהוא שיעור שנתי של 1.15%. בין האחיות המוסמכות היתה ירידה מתונה יותר — משיעור של 31.7% ל-18.3%⁸³. אכן בשנים 1990-1993 לא המשיכה המגמה של הפחתת מספר המעשנים בארה"ב, והיא עומדת בשנים אלו על כ-25%⁸⁴. כמו כן מספר המעשנים בארה"ב בקרב צעירים עדיין עומד על אחוזים גבוהים — כ-17% מכלל הבנים וכ-17% מכלל הבנות הלומדים בבתי ספר תיכוניים מעשנים יום-יום. מספרים אלו לא השתנו במשך עשור שנים בין השנים 1981-1991. כל זאת למרות העובדה שמכירת מוצרי טבק לקטינים בארה"ב

Kaufman NJ, *JAMA* ;271:627, 1994
 271:629, 1994. וראה שם, ניתוח הסיבות להתגברות העישון אצל נשים במאה הנוכחית.
 [87] Austoker J, et al, *BMJ* 308:1478, 1994
 [88] ראה מ. הלפרין, אסיא, ה' תשמ"ו, עמ' 243.
 [89] מ. אלדר, י. שיינפלד, הרפואה הע' 43.

.Yang G, et al, *JAMA* 282:1247, 1999 [80]
JAMA [82]. *JAMA* 267:3133, 1992 [81]
 Nelson DE, et al, [83]. 267:3133, 1992
 CDC, *JAMA* [84]. *JAMA* 271:1273, 1994
 [85]. *MMWR* 48:993, 1999 [85]. 273:369, 1995
 Satcher D and Eriksen M, *JAMA* [86]

הישראלי למניעת עישון.

תועלת בעישון – לעומת כל הנזקים שנימנו לעיל, והצורך המוכח להימנע מעישון, יש לציין כי העישון נמצא מועיל למניעת שתי מחלות קשות – מחלת פרקינסון ומחלת אלצהיימר. במחקרים רבים נמצא קשר בין עישון לבין הגנה מפני מחלות אלו.⁹²

ד. פרטי דינים

כללי – בדורות קודמים, כשלא ידעו את הסכנה שבעישון, ואדרבה סברו שיש תועלת בעישון⁹³, לא אסרו זאת. אך משנתגלה הסיכון שבעישון, יצאו גדולי הרבנים למונעו, אלא שנחלקו במהות האיסור, חומרתו ונימוקי האיסור.

דעות הפוסקים בימינו – יש מי

שכתבו, שבימינו שידוע שהעישון מזיק לבריאות ומסכן את החיים, יש איסור מן התורה לעשן⁹⁴. מחברים אלו נימקו את האיסור במקורות ובנימוקים הבאים: מדין

המעשנים הוא 25.8%; רוב המעשנים הם בגילאים 25-34 שנים; אחוז החילונים והמסורתיים בין המעשנים גבוה באופן משמעותי מהדתיים (7%.56 לעומת 10.3%); אחוז המעשנים קטן באופן לא משמעותי בין בעלי הכנסה גבוהה ובעלי השכלה גבוהה⁹⁰.

מספר גורמים בישראל השפיעו על מגמות העישון: החוק להגבלת עישון במקומות ציבוריים משנת 1985; תשדירי שירות בתקשורת הכתובה והאלקטרונית בשנת 1987; העלאת המס על הסיגריות בשנת 1991; והחוק להגבלת עישון במקומות עבודה משנת 1994, כל אלו גרמו לירידה ניכרת באחוז המעשנים. לעומת זאת הוזלת הסיגריות המיובאות בשנת 1989 גרמה לעליה תלולה באחוז המעשנים⁹¹.

בישראל קיימים מספר גופים הפעילים בדרכים שונות למניעת עישון: האגודה הישראלית למניעת עישון, האגודה למלחמה בסרטן בישראל, והפורום

בס' פאר תחת אפר, עמ' מט; הגרז"נ גולדברג, בהסכמתו לס' פאר תחת אפר, עמ' נב; קונטרס מעלה עשן מאת פלוני, תשל"ג; הרב מ. הלפרין, אסיא, ה', תשמ"ו, עמ' 238 ואילך; הרב י. וינר, הרפואה קבו: 554, 1994; שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' תקפו; שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שנד, וח"ד סי' קטו. וראה שם, שהביא מקור נוסף לאיסור מדין 'לא תתורו אחרי לבבכם'. אלא שכתב שלא ראוי להוציא כרוז מטעם הרבנים מחשש שלא ישמעו להם וייגרם על ידי כך חילול השם (וראה עוד מה שכתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שטז). וראה עוד – Rosner F, *Modern Medicine and Jewish Ethics*, 1986:363 ff. וראה באריכות בס' פאר תחת אפר.

קטז: 283, 1989. [90] נתונים של האגודה הישראלית למניעת עישון, באדיבות עו"ד עמוס האוזנר. [91] נתונים של הפורום הישראלי למניעת עישון, 1995. [92] ראה סיכום מאמרים רבים בנידון – Morens DM, et al, *Neurology* 45:1041, 1995. [93] ראה לעיל ברקע ההיסטורי. [94] בעל החפץ חיים בס' לקוטי אמרים פי"ג, ובס' זכור למרים פי"ג עמ' כח, ובס' תורת הבית פי"ד; שו"ת באר משה ח"ו סי' קט אות ט; שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' לט; שם חו"ז סי' כא-כב; עשה לך רב, ח"א סי' מב, וח"ב סי' א, וח"ג סי' יח, וח"ז סי' סז, וח"ט סי' כח; דיני ממונות ח"ד פרקי מוסר פ"ב; שו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' צו; הרב ש. וולבה, הובאו דבריו

'השמר לך ושמור נפשך מאד'⁹⁵, מחברים אלו כתבו מספר טעמים להימנע מ'זנשמתם מאד לנפשותיכם'⁹⁶, ומדין איסור בל תשחית של הגוף⁹⁷, ומשום חילול השם, שכן אומות העולם אוסרים בתוקף את העישון, ואם יראו תלמידי חכמים מעשנים יש בזה חילול השם, ומשום חשש התאבדות וגרם רציחה עצמית⁹⁸.

יש מי שכתבו, שאמנם מן הראוי להיזהר ולהימנע מעישון, ואם כבר מעשן, יש לו לעשות מאמץ להיגמל מזה, ובוודאי שאין להתרגל לכך מלכתחילה, ויש להרחיק את ילדיו הקטנים מהתרגלות לעישון, אבל אין בזה גדר איסור⁹⁹.

רנא אות ו, שהשאר דין זה של בעל אג"מ בצ"ע; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ו סי' תקיא סק"א, ושם חו"מ סי' קנה סק"ב (אמנם ראה הסכמתו של הגרש"ז אויערבאך ל"ס פאר תחת אפר, שנדפס בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות ו, שכתב 'זמודיע אני בזה שמעולם לא הצטרפתי לדעת המתירים את העישון גם בזמננו'. וראה בס' ביצחק יקרא על מ"ב סי' ד סק"ה, שהגר"א נבנצאל העיד שהגרש"ז אויערבאך התנגד נאד לעישון סיגריות); שו"ת קובץ תשובות סי' ריט; שו"ת או נדברו ח"ט סי' סה; שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קסא; שו"ת בית אבי ח"ד סי' ט אות ג; ילקוט יוסף ח"ג סי' רטו סי"ב (אמנם מהסכמתו של הגר"ע יוסף ל"ס איסורי העישון בהלכה, משמע לכאורה שסובר שיש בזה איסור, עיי"ש). וראה בס' שמירת הגוף והנפש, מבוא פ"ו (עמ' 52), שהביא מכתב מהחזו"א שכתב "הנגי חושב לנכון לחדול מעישון, כי העשן הזה קשה לנשימה", ומשמע לכאורה שלא סבר שיש בעישון איסור תורה, וכן משמע מדבריו שהובאו בס' תולדות יעקב דף ט. וראה גם בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' רצה, שהאריך בחומרת הסיכון שבעישון, אך לא כתב שיש בזה איסור מן התורה, עיי"ש. [100] ראה רמב"ן

וראה עוד בנועם, כג, תשמ"א, שער ההלכה עמ' רכג, שהעורך סיכם שלאור המחקרים הרפואיים האחרונים יש סיכון רב בעישון, ולכן יצאו רבנים וגדולי תורה באזהרה להקפיד בזה משום מצות 'זנשמתם מאד לנפשותיכם'. וכן ראה – Rabbi S. Berman, et al, *Jewish Medical Ethics* 5(1):56, 2005. [95] דברים ד ט. [96] דברים ד טו. וראה בע' בריאות הע' 68 ואילך. [97] וראה בע' בריאות שם, אם איסור בל תשחית דגופו הוא מן התורה או מדרבנן. [98] וראה בס' איסורי העישון בהלכה, עמ' 33-38, שמנה 36 מ"ע ול"ת שיכולים להיות קשורים באיסור העישון, ואף שיש לפלפל בדבריו על השייכות של חלק מהמצוות לנידוננו, מכל מקום מוכח שיש בעישון חששות לאיסורים רבים. וראה עוד מקורות לאיסור העישון במאמרו של ד. סטון, בית יצחק, כ, עמ' 294 ואילך. [99] שו"ת דבר שמואל סי' קנו; צוואה מחיים אות טו; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' מט; שם חו"מ ח"ב סי' יח וסי' עו (אמנם יש להעיר, שבשו"ת אגרות משה ח"ב סי' עג אות א כתב: 'ואסור לאדם להיכנס לספק בסכנה, ואף לא לחולי וצער, ולסמוך שירחמו עליו להצילו ולשומר' ו"ל. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי'

פי הנתונים הסטטיסטיים בימינו¹⁰⁷ רק מיעוט בני האדם מעשנים, ולכן לא שייך לומר שדשו בה רבים; במצב של סכנה וודאית לא שייך לומר 'שומר פתאים ה'¹⁰⁸, או שלא שייך לומר 'שומר פתאים ה' בדבר שאנו עדים שאין רצונו יתברך לשמור¹⁰⁹; וביחס לגזרה על הציבור – מוכח כיום בין העמים שיכולים לצמצם את ממדי העישון, ובפרט שמדובר בחשש פיקוח נפש¹¹⁰.

עזרה לעישון – לשיטת הסוברים שיש איסור בעישון, דנו האחרונים אם אחר נותן לו סיגריה או גפרור, אם יש בזה משום 'לפני עיוור לא תתן מכשול', על כל פנים מדרבנן¹¹¹; ולשיטת הסוברים שאין איסור בעישון אלא רק עצה טובה להימנע מזה, בוודאי אין איסור לפני עיוור בהושטת האש והגפרורים לאלו שמעשנים¹¹².

מוכרים ומייצרים – לשיטת האוסרים עישון יש מי שכתב, שהאיסור חל גם על

טובה¹⁰¹, ולא לאותם דברים מזיקים שיש בהם איסור תורה משום 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'¹⁰²; אין לגזור גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכול לעמוד בה¹⁰³, ומטעם מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים¹⁰⁴.

יש שדחו את הנימוקים הללו: ביחס לטעם שלא להוציא לעז על הראשונים – מה שצדיקים רבים בדורות קודמים עישנו ולא הזיק להם, היינו בגלל שהאוויר אז היה יותר נקי, אבל בימינו בגלל זיהום האוויר ממכונניות, בתי חרושת וכיו"ב – אסור; התברר היום על פי הרפואה שיש סכנה ברורה וחמורה בעישון, מה שלא היה ידוע אז, ואדרבה אז חשבו שהעישון מועיל לבריאות¹⁰⁵; הסיגריות בימינו מכילים יותר חומר רעלי מהסיגריות בזמנם; החשש ללעז על הראשונים הוא דווקא שלא להחמיר חומרות שלא מן הדין, אבל במקום שכך הוא עיקר הדין, אין לחוש ללעז הראשונים¹⁰⁶. ביחס לטעם שדשו בה רבים ו'שומר פתאים ה' – על

הלפרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 238-247. ובבן איש חי, שנה ב' פר' פינחס כתב: הן אמת תמצא בכמה דברים שומר פתאים ה', אל יסמוך האדם על הנס, דאם עושין לו נס מנכין מזכויותיו, והאדם ישתדל לעשות שמירה כל מה שבידו לעשות, והשי"ת לא ימנע טוב. וראה עוד בחילופי הדעות בין הרבנים בלייך, הנדל וויס – Tradition 16:121 1977; ibid, 17:137, 1978. וראה עוד בס' מכתב מאלהו ח"א עמ' 79, ובקונטרס הבחירה (א.א. דסלר) ח"א עמ' 111, על היצר הקשור בעישון, עיי"ש. [110] וראה – Aberbach M, Tradition 10:49, 1969. [111] ראה ברית משה על הסמ"ג לאווין קסח; קהילות יעקב, שבת, סי' כב. וראה באריכות בס' פאר תחת אפר, עמ' קמח ואילך. [112] שו"ת

עה"ת ויקרא יט ב. [101] ראה רמב"ם בפ"ד מהל' דעות. [102] ראה רמב"ם בפ"א מהל' רוצח. [103] ב"ב ס ב ושי"נ; רמב"ם ממרים ב ה. [104] שבת קמח ב. [105] ראה לעיל ברקע ההיסטורי. [106] על פי שו"ת תרומת הדשן סי' רלב. [107] ראה לעיל ברקע המדעי. [108] ראה בנספח לע' סכון עצמי. [109] הרב א. נבנצאל, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 261. וראה עוד מאמרו של מ. הלפרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 244, הע' 53, שהביא בשם הרב א. נבנצאל, שמסרו לו כי הגר"מ פיינשטיין חזר בו מהטעם של שומר פתאים ה'. וראה עוד בנידון – הרב י.מ. בוימל, סי' עמק הלכה, אסיא, ח"א, תשמ"ו, עמ' 295-301; שו"ת מעשה חושב ח"ג סי' כ אות ט; שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' לט; הרב ד"ר מ.

לדירה¹¹⁸. גם מי שהסכים לסבול את העישון, יכול לחזור בו ולמחות נגד המעשנים שיפסיקו את העישון¹¹⁹.

שיעור ההרחקה של המעשן במקום ציבורי או פרטי הוא בכדי שלא יזיק לפי ראות הבקיאים, או כדי שיעור שלא יגיע העשן אל הזולת¹²⁰.

עישון נשים – יש מי שכתבו, שיש איסור מיוחד על נשים לעשן, כי העישון הוא דבר של שחץ וגאוה, והוא הפך הצניעות שנשים מחוייבות בה¹²¹, ויש בזה משום איסור לא ילבש¹²².

לפני נטילת ידיים שחרית – יש מי שכתב, שאין לעשן סיגריות קודם שנטל ידיו שחרית¹²³; ויש מי שכתב, שמותר לעשן סיגריות לפני נטילת ידיים בשחרית¹²⁴. והיינו דווקא לשיטת הסוברים שאין איסור עקרוני בעצם העישון.

ברכה על העישון – יש מי שהסתפקו

המייצרים. אכן, אין איסור על מוכרים פרטיים בחנויותיהם למכור סיגריות, ואין בזה משום 'לפני עיור', ומשום מסייע בידי עוברי עבירה¹¹³.

עישון סביל – מי שטוען שיכול להיגרם לו נזק ממשי משהייה במקום שמעשנים, עקב "עישון סביל"¹¹⁴, ואפילו מי שרק מצטער מחמת עשן הסיגריות, דעת רוב ככל רבני דורנו, שיש לו כוח וזכות למחות במעשנים, ולדרוש מהם שיפסיקו לעשן באותו מקום; ואפילו אם המעשנים נמצאים בבית המדרש, וטוענים שייגרם להם ביטול תורה אם יצטרכו להפסיק לעשן, מכל מקום אסור להם לעשן שם¹¹⁵, ועל המעשן, שהוא המזיק, להרחיק עצמו מהמקום הציבורי¹¹⁶. אמנם יש מי שכתב, שמשורת הדין אי אפשר למנוע את המעשנים מלעשן, אפילו יש קצת סיכון לאחרים והם מקפידים על כך, מטעם 'שומר פתאים'¹¹⁷. כמו כן יכול שכן למחות נגד מעשנים בבית משותף, כאשר עשן הסיגריה עובר מדירה

דבריו בעמק הלכה, אסיא, שם, וראה מאמרו של הרב בוימל שם שדחה זאת. וראה לעיל הע' 107 ואילך, בעניין שומר פתאים ה'. [118] מ. הלפרין, אסיא, ה', תשמ"ו, עמ' 238 ואילך. [119] שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' לט. [120] שו"ת ציץ אליעזר שם. [121] שו"ת ישכיל עבדי ח"ו חאבהע"ז סי' א, שאלה שניה. [122] שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תנו. וראה עוד בענין עישון נשים בס' שולחן הטהור או"ח סי' רי, בור הוזהב. [123] ארצות החיים סי' ד סק"ל; מ"ב סי' ד סק"ה. [124] שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סי' א אות יא. וראה בשו"ת יביע אומר שם, שהביא מחלוקת ביחס להרחת טבק לפני נטילת ידיים שחרית.

אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' מט. [113] שו"ת ציץ אליעזר חכ"א סי' יד. [114] ראה לעיל בחלק המדעי. [115] שו"ת אגרות משה חחר"מ ח"ב סי' יח; הגרא"מ שך (ראה אסיא, ה', תשמ"ו, עמ' 261-262); שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' לט; שם חיו"ז סי' כב; הרב בן-ציון אבא-שאו"ל, בהסכמתו לס' פאר תחת אפר, עמ' כה; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' קנט; שו"ת מעשה חושב ח"ג סי' כ אות' י-יא; הרב י.מ. בוימל, עמק הלכה-אסיא, עמ' 295 ואילך; הרב י. גרובנר, עם התורה מהד' ב חוב' ג, עמ' צב, תשמ"ב. [116] שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' שלב; הרב בוימל, שם. [117] הגרי"ש אלישיב, בקובץ עם התורה מהדורה ב חוב' ג, הובאו

לעשן בבית המדרש דווקא ולא בבית כנסת, וללומדים הקבועים דווקא, ולא לכל אדם¹³⁶; ויש מי שאסר אף לתלמידי חכמים לעשן בבית הכנסת, ומי שצריך לכך שיצא החוצה¹³⁷.

עישון בהר הבית וליד הכותל המערבי — יש מי שכתבו שהעישון במקומות אלו, אף בזמן הזה, אסור משום מורא מקדש¹³⁸.

עישון בבית קברות — יש מי שכתב, שאין לעשן בבית קברות¹³⁹.

עם טלית ותפילין — מעיקר הדין אין איסור לעשן כשהוא עטור בטלית ותפילין, אם הדבר נעשה בבית פרטי, ולא בבית הכנסת¹⁴⁰.

שבת — עישון בשבת אסור מן התורה מדין מבעיר ומכבה.

עישון ביום-טוב — בעניין זה נחלקו

בעניין ברכה ראשונה¹²⁵, ובעניין ברכה אחרונה¹²⁶; יש שהציעו לשתות תחילה מים ולברך עליהם, כדי לצאת מידי ספק¹²⁷; אך רוב הפוסקים הכריעו, שאין לברך ברכת הנהנין כלל, וכן המנהג הנפוץ¹²⁸, וכן אין לברך ברכת הריח¹²⁹, אפילו אם מערבבים בסיגריה חומר לריח טוב¹³⁰.

עישון בבית הכנסת — יש מי שכתב, שאין איסור עישון בבית הכנסת, כי אין זה בגדר אכילה ושתיה¹³¹; יש מי שכתב, שיותר רק לצורך גדול, כשלא יכולים להתאפק¹³²; אך רוב הפוסקים אסרו עישון בבית הכנסת¹³³, ובפרט אסור העישון בעת התפילה¹³⁴, והיינו אף לשיטת הסוברים שאין איסור עקרוני בעישון. טעמם: עישון הוא כמו אכילה ושתיה; יש בזה חילול השם, כי העישון אסור בבתי התפלה של הגויים; יש בזה קלות ראש רבה. אמנם יש מי שכתב, שאם יש שם שיעור קבוע, והוא רגיל לעשן, מותר לעשן, בתנאי שאין הדבר מפריע לאחרים¹³⁵; ויש מי שהתירו

וח"ח חאו"ח סי' כד אות ז; יחזה דעת ח"ב סי' יז, וילקוט יוסף ח"ב סי' קנא ס"ה. וראה עוד בשו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' צז; שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' קכא. [134] שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' ט. [135] ילקוט יוסף, שם. [136] ערוה"ש או"ח קנא ה; שו"ת אור לציון ח"ב פמ"ה סניו. [137] שו"ת ישכיל עבדי שם. [138] הגר"ע יוסף, קול סיני, גיליון ע"א, תשכ"ח; הרב ש. רפאל, מוריה, ד, עמ' נג. [139] ילקוט יוסף ח"ז סי' כב ס"ח. [140] שו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' צז. אך ראה שם, שלדעתו העישון אסור באופן כללי. וראה בספר פאר יעקב סי' ד, שבפני ההמון ראוי להחמיר, אך בהיותו בביתו לבדו — מותר, אם הוא רגיל בכך. וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ל אות ג. וראה

[125] מג"א סי' רי סק"ט. [126] שו"ת כתב סופר חאו"ח סי' כד. [127] ראה שו"ת כתב סופר שם. [128] מור וקציעה או"ח סי' רי; מחזיק ברכה או"ח סי' רי אות ד; שע"ת או"ח סי' רי סק"ט; מ"ב שם סק"ז; זכור לאברהם ח"א הל' ברכות אות ט; מטה יהודה סי' רי סק"ב; שו"ת מים חיים (יוסף משאש) סי' סה; ילקוט יוסף ח"ג סי' רטז סי"ב. [129] באה"ט או"ח סי' רי סק"ט; ילקוט יוסף, שם. [130] ערוה"ש או"ח רטז ד. [131] שו"ת מים חיים סי' סה. [132] כף החיים או"ח סי' קנא סק"ד. [133] שע"ת או"ח סי' קנד סק"ב; שו"ת מלמד להועיל חאו"ח סי' טו; בן איש חי, שנה א, פר' ויקרא ס"ה; ס' החיים (ר' חיים פאלאג'י) סי' מה ס"ה; ערוה"ש או"ח קנא ה; שו"ת ישכיל עבדי ח"ד חאו"ח סי' ז ס"ב,

הפוסקים:

שעל הסיגריות מדין מוחק, דעת רוב הפוסקים שאין בזה איסור מטעמים שונים¹⁴⁴. גם לשיטת המתירים – מי שאינו נהנה מעצם העישון, אסור לו לעשן ביום-טוב¹⁴⁵, ומי שנהג שלא לעשן ביום-טוב, הרי זה נדר שאי אפשר להתירו¹⁴⁶. ועוד יש מי שכתב, שדווקא מי שרגיל לעשן כל השנה, מותר לו לעשן גם ביום-טוב, אבל מי שאינו רגיל לעשן, אסור לו לעשן ביום-טוב¹⁴⁷.

יש מי שכתבו, שמותר לעשן ביום טוב¹⁴¹, ופשט ההיתר בימינו כדבר פשוט¹⁴². מספר טעמים להיתר נאמרו על ידי הפוסקים: עישון נחשב כדבר שווה לכל נפש, והעישון נחשב כדבר טוב לבריאות, שגורר תאוות המזון, ומועיל לעיכול המזון.

לשיטת המתירים עישון ביום-טוב יש להיזהר בדרך ההדלקה והכיבוי של הסיגריות, שלא לעבור על איסורי כיבוי ביום-טוב¹⁴³. ובעניין שריפת האותיות

רג. [142] המועדים בהלכה, עמ' ח-ט. וראה בהערה הבאה, מדברי הגר"מ פיינשטיין. [143] ראה – מחזיק ברכה סי' תקיא; שו"ת מצודת יששכר סי' ה; שו"ת רב פעלים שם; שו"ת כתב סופר שם; שו"ת עמודי אש סי' כט; שו"ת שאילת שלום מהדו"ת סי' ח. [144] ראה – פרמ"ג או"ח סי' תקיא במשב"ז סק"א; מאורי אור, חלק עור למועד דעי"ב; שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' ז; שו"ת יד יצחק ח"ג סי' קיז; שו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סי' לט; שמירת שבת כהלכתה פי"ג הע' ל, בשם הגרש"ז אויערבאך; שו"ת אז נדברו ח"ז סי' סב סק"ב; שו"ת מעשה חושב ח"ג סי' כ אות' א-ז. הפוסקים דנו גם בעניין דרך פתיחת חפיסת הסיגריות – ראה בס' שמירת שבת כהלכתה פי"ג ס"ז בהערה; ובעניין הכנת הסיגריות בזמנים שכל אחד גלגל והכין בעצמו – ראה בשו"ת האלף לך שלמה חאו"ח סי' שלח. [145] שד"ח מע' יו"ט סי' אות' ב. [146] שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רמט, והסכים עמו רבו החת"ס. [147] שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שזו. [148] כנה"ג או"ח סי' תיח, ושיירי כנה"ג שם סי' תקסז; מג"א רסי' תקיא, וסי' תקיד סק"ד; קרבן נתנאל על הרא"ש, ביצה פ"ב סי' כב אות' י; נחלת יעקב (לבעל החוות דעת), ריש הספר סי' י; שו"ת עמודי אור סי' כט; שו"ת ציץ הקודש סי' לח; חיי אדם צה יג; הרב ח.ז. חרל"פ, קול סיני,

לעיל הע' 131 ואילך. [141] פני יהושע שבת ל"ט ב על תוד"ה וב"ה (וראה באמרי בינה דיני יו"ט סי' ב); פרמ"ג או"ח סי' תקיא במשב"ז סק"ב, ובאי"א שם סק"ט; ברכ"י ומחזיק ברכה או"ח סי' תקיא אות' ב (אמנם ראה במחזיק ברכה או"ח סי' רי סק"ג, ובספרו מורה באצבע סי' ז אות' ריב ריג, שזקנו שאל בחלום מה אומרים בשמים על עישון, ואמר לו שהמעשן ביו"ט משמתים אותו, וצ"ע); מור וקציעה או"ח סי' תקיא (ומעיד שם, שאביו החכי"צ אסר על עצמו העישון ביו"ט, ואח"כ חזר לנהוג בו היתר); בינה לעתים הל' יו"ט פ"ד ה"ו; שו"ת דרכי נועם חאו"ח סי' ט; שו"ת זכר יהוסף סי' קצח; שו"ת זרע אמת ח"א סי' עג; שו"ת כתב סופר חאו"ח סי' סו; שו"ת או"ח סי' תקיא סק"ה; שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' סג; שו"ת לבושי מרדכי מהד' בתרא סי' קה; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' קנח; שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' כ; שו"ת תרשיש שהם חאו"ח סי' כ; ביאור הלכה סי' תקיא ס"ד ד"ה אין עושין (אמנם כתב שההיתר הוא דווקא במקומות שרגילים בזה ביותר, אבל בלאו הכי אסור מדינא); שו"ת רב פעלים ח"ב חאו"ח סי' נח, וחד"ד חאו"ח סי' כב; שו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' כד; שו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סי' לט; שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' כא (לאותם המעשנים ביום חול); שו"ת מים חיים (משאש) חאו"ח סי'

שלא לצורך¹⁴⁹; יש חשש איסור כיבוי במהלך העישון; עישון אינו נחשב כשווה לכל נפש, ודבר זה נכון במיוחד בימינו, כאשר ירד מאד מספר המעשנים, שאז קשה להחשיב את העישון כדבר השווה לכל נפש¹⁵⁰; גם לדעת המתירים, הרי זה דווקא לפי תפיסתם אז, שיש מרכיבים של רפואה ותועלת בעישון, אבל בימינו שהתברר שיש סכנה בעישון, אין להחשיב זה לדבר השווה לכל נפש¹⁵¹.

לשיטת האוסרים – יש הסוברים,

שאף טלטול הסיגריות אסור ביום-טוב משום מוקצה¹⁵²; יש שהחמירו ביום-טוב ראשון, והתירו ביום-טוב שני¹⁵³; ויש שהחמירו בראש השנה מחמת אימת הדין¹⁵⁴.

עישון סיגריות בפסח – יש שאסרו עישון טבק בפסח מחשש חמץ המעורב בו, שכן בכמה מקומות היה הנהוג לשרות את הטבק בשיכר של חמץ, או שהיה בדבק קמח של חמץ¹⁵⁵; יש מי שהתיר לעשן בפסח סיגריות שקנו קודם הפסח,

ז' סיוון תשכ"ב, מדור הלכה, אות י; הגרש"ז אויערבאך, בהסכמתו ל' פאר תחת אפר; הגר"ש אלישיב, מוריה אלול תשנ"ח, גליון א-ב (רגג-רנד), ובשו"ת קובץ תשובות ח"ב סי' לב; הגר"י וולדינברג, בהסכמתו ל' פאר תחת אפר, עמ' כז; הרב שלמה פשר, בהסכמתו ל' פאר תחת אפר, עמ' מא; הגר"י גולדברג, בהסכמתו ל' פאר תחת אפר, עמ' נב; הרב י. גליקמן, נועם, כב, עמ' קמו; שו"ת מעשה חושב ח"ג סי' כ אות ח; הרב י.ד. בלייך, אור המזרח, קיב, עמ' 15 ואילך. [149] אמנם יש מחלוקת אם גם בהבערה צריך שיהיה לצורך – ראה מ. הלפרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 241 הע' 34. [150] וכן כתב הגר"מ פיינשטיין, הובאו דבריו בס' פאר תחת אפר, עמ' יט: "למעשה: נתפשט היום, שרוב המעשנים בחול, מקילים גם ביו"ט. ולדינא, גם שיש טענה גדולה לטעון, שמאחר שיש הרבה שלא מעשנים מחמת שמחזיקים זה לסכנה, וכדהזכרתי בכמה מתשובותי, שממילא היום באמת אינו שווה לכל נפש, מ"מ קשה להכריע כנגד מה שנהוג, וכנגד הטענה שמעשה שמאות מיליון אנשים עושים נחשב כמספיק שווה לכל נפש, ולפיכך גם שבטח ראוי לבעל נפש להחמיר, לדינא קשה לאוסרו" (תשובה זו הודפסה בשו"ת אגרות משה ח"א ח"ה סי' לד). וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סוסי' י, וסי' נח אות ו. [151] ראה בקרבן נתנאל ביצה פ"ב אות י, שאדרבה מטעם רפואה היה מקום לאיסור נוסף על העישון ביו"ט. אכן לאור ידיעותינו כיום שלא

רק שאין העישון מועיל לבריאות אלא שהוא מוזיק בצורה חמורה, ממילא נפל טעם היתר זה לחלוטין. וראה שערים המצוינים בהלכה סי' צח סק"ט. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ה ח"א ח"ב סי' לט, מה שכתב לתרץ איסורים אלו לשיטת המתירים עישון ביו"ט. וראה עוד בנידון במאמר – Meerkind D, Or Hadarom 6:54, 5749 (1989). [152] ראה שער המלך הל' לולב ז' כה; שע"ת סי' תקיא סק"ה; שו"ת כתב סופר ח"א ח"ב סי' סו; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ב סי' ח; שד"ח מע' יו"ט סי' א אות ד. וראה באריכות בנידון בקהילות יעקב, שבת, סי' כב. [153] שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' קנח, בשם בעל ההפלאה; שו"ת כתב סופר ח"א ח"ב סי' סו; מחזיק ברכה סי' רי סק"ד; וראה שע"ת סי' רי סק"ט, וסי' תקיא סק"ה, בשם הפוסקים. [154] שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' סג, בשם אביו הכת"ס; מחזיק ברכה, שם; שו"ת מחנה חיים ח"ג ח"א ח"ב סי' מא. וראה עוד סיכום דעות הפוסקים בעד ונגד עישון ביו"ט – שד"ח מע' יו"ט סי' א; שע"ת סי' תקיא סק"ה; כף החיים ח"א ח"ב סי' תקיא סק"ה; יסודי ישורון ח"ו עמ' רד-רה; שו"ת יביע אומר ח"א ח"א ח"ב סי' לג סק"ב; Bleich JD, Tradition 21, summer 1983, pp. 167-178. [155] מג"א סי' תסו סק"י; חוק יעקב שם סק"ב; שו"ע הרב ח"א ח"ב סי' תסו כד; מ"ב שם סק"ג; שו"ת יהודה יעלה (אסאד) ח"א ח"ב סי' קג; שו"ת זכרון משה סי' רי; שו"ת לב חיים ח"ב סוסי' ק. וראה לקט הקמח הל' ט"ב

אבל החמיר שלא להשתמש בסיגריות שנקנו בפסח¹⁵⁶. אכן רוב הפוסקים התירו שימוש בסיגריות בפסח, כי כיום אין מעורב בהם חמץ כלל, וגם אילו היה בהם תערובת חמץ הרי הן נפסלות מאכילת כלב, ואין העשן נחשב כאכילה כלל¹⁵⁷. וכל זה הוא לדעת הסוברים שאין איסור עקרוני בעישון.

יש מן הפוסקים שהעירו לאסור עישון בליל הפסח אחרי הסדר, כדי שלא להפיג את טעם המצה מפיו¹⁵⁸; ויש מי שכתב, שמן הראוי שלא לעשן באמצע ההגדה¹⁵⁹.

עישון בתעניות — בעניין זה נחלקו הפוסקים: יש מי שאסרו זאת בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור, וכל שכן בתשעה

כיבוד אב — אב המבקש מבנו שיקנה לו סיגריות, אין הבן חייב לשמוע לו, כי הדבר מסכן את בריאותו של האב, ואדרבה על הבן להוכיח את אביו כשרואהו מעשן¹⁶³.

שאר תעניות; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רמב. [156] בית מאיר סי' תסז ס"ח. [157] מור וקציעה סוסי' תמב (והביא שם, שאביו החכ"צ הורה להקל, והיה שוחק על המתחסדים לחזר אחרי טבק כשר לפסח); שו"ת חיים שאל ח"ב סי' לח אות פג; בגדי יו"ט (מהרש"ק) סוף הספר סי' א, ובשו"ת האלף לך שלמה חאו"ח סי' רד-רה; שו"ת טוטי"ד מהדו"ג ח"א סי' קלא; שו"ת דברי חיים חיו"ד סוסי' כ; שו"ת השמים החדשים חאו"ח סי' כא; שו"ת תפארת יוסף חאו"ח סי' כז; שו"ת חסד לאברהם (תאומים) מהדו"ק סי' לו; שו"ת מערכת חו"מ סי' א אות ג; שו"ת מלמד להועיל סי' קו; שו"ת יחזה דעת ח"ב סי' סא; אוצר המכתבים (משאש) ח"א סי' רסג. וראה באוצר ישראל, ע' טאבאק, שהביא מנהג החרדים המדקדקים לקנות סיגריות שעבר עליהן משעת עשייתם י"ב חודש. וראה עוד באורחות חיים סי' תסז אות כא, ובס' יסודי ישורון ח"ו עמ' רד-רה. [158] באה"ט או"ח סי' תפא סק"א, בשם כנה"ג; שו"ת או"ח סי' תקיא סק"ה. [159] סידור עץ חיים די"א ע"א; חזון עובדיה ח"ב עמ' קנב. [160] שיירי כנה"ג או"ח סי' תקסז (וכתב שם,

שאר תעניות; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רמב. [156] בית מאיר סי' תסז ס"ח. [157] מור וקציעה סוסי' תמב (והביא שם, שאביו החכ"צ הורה להקל, והיה שוחק על המתחסדים לחזר אחרי טבק כשר לפסח); שו"ת חיים שאל ח"ב סי' לח אות פג; בגדי יו"ט (מהרש"ק) סוף הספר סי' א, ובשו"ת האלף לך שלמה חאו"ח סי' רד-רה; שו"ת טוטי"ד מהדו"ג ח"א סי' קלא; שו"ת דברי חיים חיו"ד סוסי' כ; שו"ת השמים החדשים חאו"ח סי' כא; שו"ת תפארת יוסף חאו"ח סי' כז; שו"ת חסד לאברהם (תאומים) מהדו"ק סי' לו; שו"ת מערכת חו"מ סי' א אות ג; שו"ת מלמד להועיל סי' קו; שו"ת יחזה דעת ח"ב סי' סא; אוצר המכתבים (משאש) ח"א סי' רסג. וראה באוצר ישראל, ע' טאבאק, שהביא מנהג החרדים המדקדקים לקנות סיגריות שעבר עליהן משעת עשייתם י"ב חודש. וראה עוד באורחות חיים סי' תסז אות כא, ובס' יסודי ישורון ח"ו עמ' רד-רה. [158] באה"ט או"ח סי' תפא סק"א, בשם כנה"ג; שו"ת או"ח סי' תקיא סק"ה. [159] סידור עץ חיים די"א ע"א; חזון עובדיה ח"ב עמ' קנב. [160] שיירי כנה"ג או"ח סי' תקסז (וכתב שם,

סיגריות ומוצרי טבק אחרים מתעלמות מהסיכונים הכרוכים בשימוש בטבק, מפרסמות דעות ומחקרים בלתי אמינים המטילים ספקות בנתוני הסיכון שבעישון¹⁷⁰, ואף מעסיקות מדענים שאמורים לעורר ספקות בציבור ביחס לסיכונים הכרוכים בסיגריות¹⁷¹. בשנת 1995 פורסמה סדרת מחקרים סודיים של חברות לייצור סיגריות, המוכיחות כי הנוק הבריאותי העצום של עישון היה ידוע לחברות זה מכבר, והן העלימו מידע זה באופן מכוון, ואף ניסו בדרכים שונות, כולל דרכים משפטיות, למנוע את פרסום המחקרים הללו¹⁷².

יתר על כן חברות אלו משקיעות סכומי-עתק בפרסומת לטובת הסיגריות ומכירתן, אשר גורם להתמכרות לעישון סיגריות בקרב אוכלוסיות שונות, ובעיקר בקרב נשים וקטינים¹⁷³. כמו כן משפיעות חברות אלו על המחוקקים למתן את ההגבלות הנחוצות, ולפקח על השימוש בטבק¹⁷⁴. דבר זה מהווה בעיה מוסרית כבדת משקל. אכן, אפילו המדענים

גידולי טבק של שביעית – יש מי שכתב, שנוהג בהם דין שביעית¹⁶⁴, אבל בוודאי לא נוהג בהם איסור ספחים¹⁶⁵.

באבלות – מותר לאבל לעשן סיגריות בשבעת ימי אבלו¹⁶⁶. והיינו לשיטת מי שלא אוסרים עישון באופן עקרוני.

בחופה – הנאספים ליד החופה לא יעשנו סיגריות בכל שעת החופה¹⁶⁷.

לאור הנתונים הרפואיים על הסכנה בעישון – יש שכתבו למנוע את המנהג שבחור המתארס או המתחתן מחלק סיגריות לחבריו¹⁶⁸.

בנזיקין – מי שעישן ונפלו ניצוצות מהמקטרת או מהסיגריה שלו על סחורת חברו, ונשרפה הסחורה, חייב בתשלום הנוק מדין נזקי אש¹⁶⁹.

ה. רקע אתי

חברות טבק – החברות המייצרות

בהסכמה לס' פאר תחת אפר, עמ' כג-ד. [169] שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קלו. וראה שם, שלדעתו דנים נזקי אש גם בזמן הזה, ודלא כהיש"ש ב"ק פ' החובל סי' ה. [170] ראה – Bero LA, et al, *JAMA* 271:612, 1994; Warner KE, *Am J Public Health* – [171] ראה *Health* 81:839 1991 [172] ראה סדרת מחקרים זו – *JAMA* 274:219-225, 1995, וראה מאמר מערכת בנידון – *JAMA* 274:256, 1995. [173] ראה – Pierce JP, et al, *JAMA* 271:608 1994; Kaufman NJ, *JAMA* 271:629, 1994. [174] ראה – Glantz SA, et al, *JAMA* 272:1176, 1994; Moore S, et al, *JAMA* 272:1171, 1994. וראה סיכום מאבקים

ח"ו סי' נח. [164] שו"ת גדולת מרדכי סוסי' ט, הובא בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' סט סק"ב. אמנם ראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' לו אות ו, שפקק בדיון זה. [165] שו"ת ציץ אליעזר ח"א שם. [166] חינוך וחסדא ח"א דק"ג ס"ד; טהרת המים בשו"ת טהרה מערכת א אות סד; שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סוסי' לג. [167] שולחן העזר ח"ב דל"ב ע"ד, בשם הרבה ספרים. וראה במחזיק ברכה או"ח סי' רי סקי"ג, שזקנו שאל בחלום מה אמרים בשמים על עישון תחת חופת חתנים, ואמרו לו שמקללים אותו. וראה עוד בנידון בזכור לאברהם ח"א חאו"ח ע' יו"ט; חינוך וחסדא ח"א בהשמטות אות טו; שד"ח מע' חתן וכלה אות ג. [168] הגר"ע יוסף,

המועסקים על ידי חברות אלו סבורים כשלעצמם שיש סיכונים משמעותיים בעישון¹⁷⁵.
 ובכך לגרום להפחתה של מספר המעשנים, ולבטל את התחלת העישון על ידי צעירים¹⁸⁰.

בארה"ב היו תביעות-ענק נגד חברות טבק¹⁷⁶, ואף נעשו הסכמים ביחס לאיסור פרסום העישון לקבוצות גיל מתחת ל-18 שנה, שלא השפיעו באופן משמעותי על החשיפה של הצעירים הללו לפרסומות לסיגריות¹⁷⁷.

נצרות – כיתות נוצריות שונות מתנגדות לעישון לא רק מטעמים רפואיים, אלא גם בגלל תפיסה דתית שעישון מהווה פגיעה בכבוד הגוף כמשכן הנשמה¹⁸¹.

שיקולים אתיים – מבחינה אתית-חילונית נידון המאזן בין זכויות וחובות שונות. ביחס לעישון פעיל עומדת הזכות לחיות על פי הרצון והנוחיות האישיים, ומימוש האוטונומיה של צורת החיים וסגנונם, לעומת מחיר הפגיעה עצמית בבריאות; ביחס לעישון סביל עומדת הזכות של הזולת להימנע מנזק, מול זכות הפרט להתנהג לפי אורח חיים הרצוי לו; ביחס לחברות ייצור עומדת הזכות לחופש מסחר ולחופש פרסומת, מול הזכות למנוע נזק מהזולת ומהחברה¹⁸².

ו. רקע משפטי

על פי החוק אסור לעשן במקומות ציבוריים – ראה בנספח לערך זה.

ארגונים שונים, כולל ההסתדרות הרפואית האמריקאית, יצאו בקריאה להגביל ביותר את צורת הפרסומת של סיגריות, ולחייב את חברות הייצור להדפיס על חפיסות הסיגריות אזהרות שונות על הסיכון הכרוך בעישון¹⁷⁸.

חקיקה – המגמה בעולם המערבי היא לאסור בחוק את העישון במקומות ציבוריים, ובכך להגן על הלא-מעשנים מפני נזקי עישון פסיבי; למנוע או להגביל את הפרסומת לעישון בצורות שונות; ולחייב את חברות הייצור של סיגריות לציין על חפיסות הסיגריות כי העישון מזיק לבריאות¹⁷⁹. כמו כן יש מגמה ליצור אווירה חברתית המגנה ודוחה את העישון,

King C and Siegel M, *N Engl J Med* [177] 345:504, 2001.
 Ile M & — [178] 345:504, 2001.
 Kroll LA, *JAMA* 264:1593, 1990.
 Rosner F, *Modern Medicine* — [179] ראה —
 and *Jewish Ethics*, 1986:363ff [180] ראה
 Byrd JC, *Med Clin N Am* 76(2):377, —
 Weber LJ. In: *Encyclopedia of* [181] 1992.
Bioethics, 1978, pp. 1596 [182] ראה —
 Weber LJ, In: *Encyclopedia of Bioethics*,

אלו ושיטות של החברות להתנגדות חקיקתית נגד עישון במאמר — Arno PS, et al, *JAMA* — [175] 275:1258, 1996.
 Cummings — [175] ראה —
 KM, et al, *Am J Public Health* 81:894, 1991.
 על הקשרים הבלתי-כשרים בין חברות לביטוח רפואי בארה"ב לבין שותפותם במניות של חברות לייצור סיגריות — ראה Boyd JW, et al, [176] *Lancet* 346:64, 1995.
 Annas — [176] ראה —
 .GJ, *N Engl J Med* 336:304, 1997